VALENTINA BOTNARIUC,
ALA SAINENCO

Universitatea de Stat „Alecu Russo”
(Bălţi)

CONFIGURAŢIA ELEMENTELOR SPAŢIALE ÎN PASTELURILE LUI V. ALECSANDRI

1. Formă de existenţă a materiei, spaţiul impune şi desfăşoară în sine relaţii prin care lucrurile se conturează, îşi dezvoltă o individualitate, obţin o poziţie, distanţă, mărime, formă, un loc în ordinea lumii în care interacţionează cu alte lucruri.

În cunoaşterea umană, spaţiul se structurează „în straturi inferioare şi superioare aşezate într-o anumită ordine”: spaţiul organic, spaţiul perceptibil, spaţiul simbolic şi spaţiul abstract, acestea fiind date, prin tipuri fundamental diferite ale experienţei spaţiale”[1].

În fond, cunoaşterea umană a spaţiului se realizează sub forma a trei demersuri definitorii pentru înţelegerea lui: (a) ca volum sau loc ocupat de obiect în spaţiu, conturat prin înălţime, lungime şi lăţime; (b) ca spaţiu în care se află obiectul (din această perspectivă orice realie se află în interiorul alteia); (c) ca relaţie cu alte obiecte. Primul demers reflectă o viziune obiectivă asupra spaţiului prin perceperea conturului obiectului sub aspectul celor trei dimensiuni în transpunerea lor matematică, prin intermediul unităţilor de măsură. Din diferite corelări ale dimensiunilor respective rezultă „aprecieri” obiective care ţin de forma realiilor (*rotund*, *plat*, *pătrat*, *dreptunghiular*), de poziţia în spaţiu (*orizontal*, *vertical*) şi „aprecieri” obiective-relative rezultate din suprapunerea dimensionării şi a evaluării, prin raportarea implicită sau explicită, la o referinţă: o realie poate fi *înaltă* sau *joasă*, *îngustă* sau *lată*, *lungă* sau *scurtă*, *mare* sau *mică* (în raport cu o altă realie).

Cel de-al doilea demers pune în relevanţă spaţiul conceput ca structură care înscrie în sine elementele lumii reale. Descoperirea spaţiului dintr-un spaţiu creează impresia unor cochilii concentrice, cînd disocierea succesivă a obiectelor (şi, implicit, a spaţiilor din interiorul lor) conturează, la nesfîrşit, spaţii noi: spaţiul cosmic înscrie în sine spaţiul galactic, spaţiul galactic – spaţiul sistemelor planetare, spaţiul sistemelor planetare – spaţiul sistemului planetar concret, sistemul planetar concret – (bio-, acva-, atmo-…) sferele ş.a.m.d. Orice obiect/ acţiune poziţionat(ă) din această perspectivă intră într-un raport de incluziune cu un alt obiect care „îl/o încape”. Raportul de interioritate este redat cu ajutorul prepoziţiilor *în*, *într*, *în interiorul*: *stă în casă*, *lucrează în bibliotecă*.

Al treilea demers reflectă o viziune obiectivă relativă, diferită însă calitativ de prima, pentru că nu se axează pe dimensionarea obiectelor, ci pe relaţiile dintre obiecte din perspectiva „poziţionării” lor.

Două forme pasibile localizării sînt motivate prin două perspective posibile asupra lumii: perspectiva statică şi perspectiva dinamică. Perspectiva statică corespunde localizării obiectelor, lingvalizate prin nume şi se realizează cu ajutorul verbelor *a fi*, *a se afla* care transpun faptul de „a fi într-un anumit loc” (*a fi aici*, *a fi acolo* etc.), ocupînd o anumită poziţie faţă de un careva reper.

Perspectiva dinamică corespunde localizării acţiunilor lingvalizate prin verb. Spaţializarea acţiunilor reflectă desfăşurarea acţiunilor prin raportare la centrul comunicării avînd o nuanţă deictică (*se apropie*, *se depărtează*, *vine*, *pleacă*) sau raportarea la un alt

BDD-A25933 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:18 UTC)

punct de referinţă ales de către subiectul vorbitor. În acest caz, prepoziţiile conturează direcţia acţiunii: *se apropie de*, *se depărtează de*, *fuge de la*, *sare peste*, *pleacă la* etc.

Atît perspectiva statică, cît şi perspectiva dinamică presupune implicarea a două obiecte – realia poziţionată şi referinţa – şi a unui subiect care proiectează punctul de vedere (focalizare). Prin implicarea unui subiect, generator al unui punct de vedere, această perspectivă devine, prin esenţă, o perspectivă personalizată. Fiinţa umană, în postura sa de vorbitor – centru al comunicării – se instituie şi drept centru al organizării spaţiale, proiectîndu-şi punctul de vedere asupra structurării acestuia.

2. Raportate la text, formele spaţializante creează toposul acţiunilor în cadrul textelor narative şi constituie unul dintre elementele de bază ale relaţionării în cadrul textelor descriptive. Pastelul, în acest sens, face din descriere modelul structural dominant, prin transpunerea în imagini lingvale a unor imagini picturale, înfăţişînd un tablou din natură (un peisaj, momente ale zilei, imaginea unor anotimpuri, aspecte din viaţa plantelor şi / sau animalelor). Linearitatea semnului lingval impune, spre deosebire de pictură, care permite perceperea simultană a imaginii şi posibilitatea concentrării pe detaliu, perceperea succesivă a elementelor tabloului şi construirea, în final, a imaginii integrale.

Ne propunem, în demersul nostrum, să identificăm mijloacele lingvale, din pastelurile lui V. Alecsandri, prin care se construiesc, succesiv, imagini spaţiale din al căror colaj rezultă întregul pictural al pastelului.

2.1. Pastelul *Dimineaţa* reprezintă dimensiunea mişcării dinspre celest spre terestru (*zori de ziuă se revarsă peste vesela natură*), cu prelungiri în timp (*prevestind un soare dulce*); şi viceversa, mişcarea dinspre terestru spre celest (*sorbind roua dimineţii*), după apariţia *pe-orizonul aurit* a soarelui.

În strofa a doua, prelungirea în timp este detaliată şi precizată: *el se-nalţă de trei suliţi pe cereasca mîndră scară*, proiectîndu-se din nou prin mişcarea dinspre celest spre terestru: *şi cu raze vii sărută june flori de primăvară*, dar şi viceversa, dinspre terestru spre celest: *dediţei şi viorele*, *brebenei şi toporaşi*/ *Ce răzbat prin frunzi uscate şi s-arată drăgălaşi*.

Strofele a treia şi a patra reprezintă o detaliere a spaţiului în care elementele tabloului îşi iau locul lor în ordinea lumii: *muncitorii – pe prispe*, *păsărelele prin hugeacul de sub luncă*; *caii – prin ceairuri*, *turma – la păşune*, *mieii – prin colnice*, *copilița – lîngă izvor*, iar *în grădini*, *în cîmpi*, *pe dealuri*, *prin poiene şi prin vii – ard movili buruienoase*.

Dimensiunea temporală a spaţiului este dată prin titlu – *Dimineaţa*, concretizată apoi prin elementele textuale: *zori de ziuă*, *prevestind un soare*, *rouă* etc.

2.2. Pastelul *Iarna* este structurat în două părţi: partea întîi (primele trei strofe) reprezintă descrierea unei imagini de ansamblu a naturii copleşite de ravagiile iernii; partea a doua (ultima strofă) prezintă acelaşi peisaj însufleţit de apariţia soarelui.

În prima strofă a poeziei, autorul fixează dimensiunea spaţială a iernii, care este personificată: *iarna cerne din văzduh zăpadă* (dînd impresie de mişcare pe verticală, dinspre cer spre pămînt). Planul terestru se conturează prin cîteva imagini lexicale: *ai ţării umeri dalbi*, *ţară*, *plopii înşiraţi*, *satele pierdute*, *pe cîmp*, *pe dealuri*, *împrejiur*, *în depărtare*, *întindere pustie*, prin care se sugerează şi amploarea fenomenului iernii. *Norii* deveniţi *lungi troiene călătoare* transgresează cerescul, apropiindu-se de pămînt, în transformarea lor în fulgi care *zbor*, *plutesc în aer ca un roi de fluturi albi*.

În strofa a doua, prelungirea în timp a fenomenului este subliniată de elementele temporale *ziua*, *noaptea*, *dimineaţa* etc. Permanenţa ninsorii se manifestă în cadrul spaţial al înaltului sugerat de cuvintele *soare* şi *nori* şi în cadrul terestrului, conturat de *cîmp*, *dealuri*, *împrejur*, *în depărtare*.

BDD-A25933 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:18 UTC)

Strofa a treia schiţează planul terestru, în care iarna a devenit stăpînă *pe camp*, *pe dealuri*, *împrejiur*, *în depărtare*. „Domeniul" iernii este prelungit în spaţiu prin şirul de *plopi pierduţi în zare*. Întinderea este *pustie*, *fără urme*, *fără drum*, satele fiind *pierdute sub clăbuci albii de fum*.

În partea a doua (strofa finală) peisajul se modifică: *ninsoarea încetează*, *norii fug*, *doritul soare străluceşte şi dismiardă* spaţiul terestru asemănat cu *un ocean de ninsoare*. Mişcarea din strofa finală, spre deosebire de mişcarea din prima strofă este una pe orizontală: *o sanie uşoară trece peste văi*.

2.3. În pastelul *Sfîrşitul iernei* elementele constitutive spaţializante transpun un spaţiu animat de o mişcare continuă, dar domoală, în acelaşi timp (*pîraile curg iute şopotind*). Mişcarea se produce pe verticală, în direcţii opuse: dinspre terestru spre ceresc (*cîmpia scoate aburi*, *gîndăcelul urcă pe firul de iarbă*) şi dinspre înalturi spre terestru (*lumina pătrunde în inimă*, *sub povara gîndăcelului firul de iarbă se pleacă-ncetinel*).

În prima strofă identificăm şi o mişcare de substituire pe spaţiul terestru: *s-a dus zăpada*, *scoate aburi*, *se-ntind cărări uscate*.

În strofa a doua, dimensiunile spaţiului terestru cuprind toposul (*rîpi*), acvaticul (*pîraie*) şi văzduhul (*mugurii pe creangă*), în care pătrunde *lumina caldă* cerească. Spaţiul larg – *întinsul ţării* – se conturează, căpătînd dimensiuni concrete, limitate, redate prin forme ale toposului: *cîmpie*, *rîpă*, *pîrîu*.

Popularea intensă a spaţiului pe care o vom constata în *Oaspeţii primăverii* (*în aer ciocîrlia*, *pe casă rîndunele*, *pe crengile pădurii un roi de păsărele* etc.) este pregătită în strofele a III-a şi a IV-a ale pastelului *Sfîrşitul iernii*: *un fir de iarbă verde*, *o rază-ncălzitoare*, *un gîndăcel*, *un flutur*, *un clopoţel în floare*…

În ultima strofă a pastelului sesizăm o mişcare a privirii eului contemplator pe elementele spaţiului terestru, prin care se reflectă şi în sufletul uman *soarele dulce*.

2.4. În prima strofă a pastelului *Oaspeţii primăverii*, substantivele şi adverbele cu funcţia unor circumstanţiale care se precizează în lanţ (*În fund*, *pe cer albastru*, *în zarea-ndepărată*,/ *La răsărit*, *sub soare*, *un negru punct s-arată!*) conturează spaţiul îndepărtat, larg, dar limitat de privirea umană, care este transgresat de cocostîrcul tainic. Transgresarea spaţiului este subliniată de adjectivul *călător* şi de substantivul cu prepoziţie *în lume*.

Spaţiul din strofa a doua este dominat de mişcare pe orizontală (*vine*), verticală (*se înalţă*, *se coboară*) şi de o mişcare circulară (*în cercuri line zboară*).

Mişcarea se produce dinspre ceresc spre terestru (prin zborul cocostîrcului). Aceeaşi mişcare se realizează şi dinspre terestru spre ceresc (prin mişcarea copilaşilor): pe orizontală (*aleargă*) şi pe verticală (*sar*).

Strofa a III-a reprezintă un spaţiu dens populat: în văzduh (*în aer ciocîrlia*), pe pămînt (*pe casă rîndunele*), pe acvatic (*deasupra bălţii nagîţii se-nvîrtesc*).

În ultima strofă cerescul se apropie de terestru prin liantul *raze*. Mişcarea este armonioasă, bidirecţională: *Şi cerul*, *şi pămîntul preschimbă sărutări*/ *Prin raze aurite şi vesele cîntări!*

2.5. Pastelul *Sfîrşit de toamnă* prezintă un proces de pustiire a spaţiului terestru. Dacă în *Oaspeţii primăverii* mişcarea este dinspre ceresc spre terestru şi dinspre terestru spre ceresc, mişcarea de golire din pastelul *Sfîrşit de toamnă* se produce dinspre terestru spre ceresc: *Oaspeţii caselor noastre*, *cocostîrci şi rîndunele*,/ *Părăsit-au a lor cuiburi ş-au fugit de zile rele*. Astfel, transgresarea spaţiului se produce în sens invers celui din pastelul anterior: *El vine*, *se înalţă*, *în cercuri line zboară şi răpide ca gîndul la cuibu-i se coboară* (în *Oaspeţii primăverii*) vs de *Părăsit-au alor cuiburi ş-au fugit de zile rele*; *Pribegit-au urmărite de al nostru jalnic dor*.

BDD-A25933 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:18 UTC)

Spaţiul golit din strofa a doua se umple de conotaţii (*cîmpie tristă*, *vestezită*, *lunca ruginită*). Mişcarea din această strofă se produce în văzduh: *Frunzele-i cad*, *zbor în aer şi de crengi se dezlipesc*.

După golirea progresivă a spaţiului în strofa întîi şi a doua, conotaţiile negative se amplifică, prin descrierea mişcării simultane *din tuspatru părţi a lumii* a *norilor negri*, *plini de geruri*, *ca balauri din poveste*.

Aceleaşi conotaţii negative ale spaţiului din strofa anterioară sînt subliniate prin imagini auditive sugestive: *Boii rag*, *caii rînchează*, *cîinii latră la un loc*.

2.6. În pastelul *Miezul iernii*, spaţiul ceresc, cît şi cel terestru sînt în nemişcare, fiind în stăpînirea gerului: *în păduri trăsnesc stejarii*, *stelele par îngheţate*, *cerul pare oţelit*. Peisajul din acest pastel este un rezultat al mişcării limitative, constructoare de peisaj, în acelaşi timp: *fumul se ridică atît cît s-ar înălţa coloanele*, *iar bolta cerească coboară pînă a se aşeza pe coloane*. Relevantă, în direcţia construirii sensului, este comparaţia cu pastelul *Oaspeţii primăverii*, în care mişcarea este bidirecţională nelimitată: *şi cerul şi pămîntul preschimbă sărutări prin raze aurite şi vesele cîntări*. Continua armonizare dintre terestru şi ceresc se realizează prin sanctificarea elementelor terestre: *munţii devin altare*, *codrii organe sonoare*, acestea fiind receptate drept un tablou integru: *O! tablou măreţ*, *fantastic!*…

Mişcarea provocată de fenomenele naturii şi elementele neanimate nu sînt calificate drept mişcări ca atare: deşi *crivăţul pătrunde scoţînd note-ngrozitoare*, totul *e în neclintire*, *fără viaţă*, *fără glas*, fără *zbor* şi *pas*. Sunetele, în felul acesta (*trăsnesc stejarii*, *crivăţul scoate note-ngrozitoare*) nu sînt *glas*, voce care animă lumea. Elementele care conturează spaţiul îngheţat nu lasă loc mişcării vii. Întrebarea retorică din final (*Dar ce văd?*) anunţă uimirea eroului liric, anulînd şi ideea de nemişcare, de lipsă a vieţii prin ultimul vers: *E un lup ce se alungă după prada-i spăimîntată*. Acest vers anulează, cel puţin parţial, corelaţia din prima parte a pastelului dintre spaţiul terestru şi cel ceresc.

3. Corelaţia ceresc/ terestru, după cum s-a putut observa, este prezentă în toate pastelurile analizate, raporturile dintre aceste universuri fiind însă diferite: în *Oaspeţii primăverii*, de exemplu, mişcarea terestru/ ceresc este bidirecţională, nelimitată, armonioasă, pe cînd în *Miezul iernei* mişcarea este limitată şi dizarmonizantă.

Verbele mişcării se substituie, la V. Alecsandri, verbelor stării, care, tradiţional, sunt calificate drept verbe ale descrierii. În felul acesta, imaginile din pastelurile alecsandriene sînt dinamice, spaţiul fiind perceput într-o corelaţie strînsă cu timpul.

Această stare de lucruri explică, într-un fel, faptul că în pastelurile analizate, construirea spaţiului se realizează nu doar prin prepoziţii şi adverbe (elemente lingvale calificate în gramatici drept constructe pentru spaţiu), ci mai ales prin verbe, substantive şi chiar adjective.

Aceste elemente reflectă în pasteluri interioritatea şi relaţionarea.

BDD-A25933 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:18 UTC)